

Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sonrası Turizm ve Turist Rehberliği

Araştırma Makalesi

Doç. Dr. Ali TÜRKER

Muđla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ortaca Meslek Yüksekokulu, Seyahat, Turizm ve Eğlence Hizmetleri
aturker@mu.edu.tr

Öđr. Gör. Kaan Çađrı KARACA

Beykent Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
cagrikaraca@beykent.edu.tr

Özet

Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgınının pek çok sektörde olduğu gibi turizm sektörü üzerinde de etkisinin büyük olması beklenmektedir. Salgın sürecinde seyahat etmekten çekinen turistlerin salgın sonrasında da seyahatlerinde yeni beklentiler içerisinde girmeleri mümkündür. Turistlerin bu olası beklentileri turizm sektöründe yeni gelişme ve değişimlere neden olacaktır. Turist rehberliği mesleği de bu gelişme ve değişimlerden etkilenecek meslekler arasındadır. Bu nedenle çalışmada Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgını sonrası turizmde ve turist rehberliği mesleğinde yaşanacak olası değişimlerin profesyonel turist rehberlerinin bakış açısıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırma deseni durum çalışması olarak belirlenmiş ve nitel veri toplama yöntemlerinden açık uçlu soru formu tekniği tercih edilmiştir. Salgının turizm, turist davranışları ve turist rehberliği mesleğine olası etkilerini içeren on adet açık uçlu sorudan oluşan form katılımcılara elektronik posta ile iletilmiştir. Bu yöntemle 109 profesyonel turist rehberine ulaşılmıştır. Turist rehberlerinden elde edilen veriler içerik analizine tabii tutulmuştur. Bulgular neticesinde hijyen, bireysel seyahat, küçük gruplar, sosyal mesafe ve aktif yönetim kodlarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte turizm ve turist rehberliği mesleğindeki olası değişimlere ilişkin öngörülerde bulunularak öneriler geliştirilmiştir.

Anahatar Kelimeler: Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Salgını, Turizm, Turist Rehberliği, Turist Davranışları

Tourism and Tourist Guidance After A Novel Coronavirus (Covid-19)

Abstract

As in many sectors the Novel Coronavirus Pandemic (Covid-19) is expected to have a major impact on the tourism sector. It is possible for tourists, who are afraid of traveling during the pandemic, to have new expectations after the pandemic. These possible expectations of tourists will cause new developments and changes in tourism sector. The tourist guidance profession is among the professions that will be affected by these developments and changes. For this reason, the aim of this study is to examine the possible changes in tourism and tourist guidance profession after the coronavirus pandemic (Covid-19) from professional tourist guides perspective. For this purpose, open-ended questionnaire technique, which is one of the qualitative data collection methods, was preferred. The form consisting of ten open-ended questions containing possible effects of the pandemic on tourism, tourist behaviors and tourist guidance profession was sent to the participants by e-mail. 109 professional tourist guides were reached by this method. In the findings of the research, the data obtained from 109 tourist guides will be subjected to content analysis. Based on the findings, it is aimed to make predictions about possible changes in tourism and tourist guidance profession. In the analysis results; hygiene, individual travel, small groups, social distance and active management codes have been determined as codes with the highest frequency.

Keywords: Novel Coronavirus (Covid-19) Pandemic, Tourism, Tourist Guidance, Tourist Behavior

Giriş

Son yıllarda hızla gelişim gösteren turizm sektörü yapı itibarıyla çevresel, ekonomik, politik ve sosyo-kültürel çevre unsurlarından şiddetli şekilde etkilenmektedir. Sektörün uluslararası ölçekteki önemli ve hassas konumu sektörün kendisini ve paydaşlarını birtakım çevresel risklere de duyarlı hale getirmektedir. Bununla birlikte turizm sektörünün büyüme ve gelişme odaklı dinamik yapısı, söz konusu çevre unsurlarına bağlı olarak dönemsel olaylara ve bu olaylar neticesinde ortaya çıkacak olan krizlere her durumda hazırlıklı olmasını engellemektedir. Güvenlik olgusunun turizm arz ve talebinin merkez noktasında olması sebebiyle dönemsel olaylar ve krizlerin olumsuz etkilerinin minimum düzeye indirilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Turizm sektörü açısından dönemsel olaylar ve bunlar sonucunda gerçekleşen olası krizler; terörizm, doğal afetler, salgın hastalıklar, iç karışıklıklar, savaşlar, ekonomik krizler, ekolojik değişimler vb. olarak değerlendirilebilir (Köşker, 2017). Dünyanın herhangi bir noktasında ortaya çıkan terör olayları, pandemi, politik istikrarsızlıklar ve doğal afetlerin turizm talebinde ciddi kayıplara yol açtığı görülmektedir. Geçmişte A.B.D, İngiltere, Avrupa ülkeleri ve Türkiye’de yaşanan terör saldırıları, Ortadoğu ülkelerinde yaşanan politik karışıklıklar, Afrika ve Uzakdoğu ülkelerindeki salgın hastalıklar dünya turizm hareketliliğinde ciddi olumsuz etkiler bırakmıştır (Sel vd. 2017: 229). Aynı zamanda bu dönemsel olay ve krizlerin destinasyonlara olan etkilerinin kısa vadede atlatılamayacak kadar yıkıcı olduğu bilinmektedir (Beirman, 2002; Fletcher ve Morakabati, 2008). A.B.D’de, Dünya Ticaret Merkezi’ne gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları, Körfez Savaşı, Türkiye-Rusya uçak krizi, Ebola virüsü, SARS (Şiddetli Akut Solunum Enfeksiyonu) gibi gerek ulaştırma endüstrisini gerekse turizm sektörünü doğrudan yıkıma sürükleyen somut örneklerle karşılaşmıştır (Scott ve Laws, 2006; Köşker, 2017). Bu örnekler arasında etkilerinin şiddeti ve küresel boyutu itibarıyla son dönemlerde en dikkat çeken dönemsel olaylar ve krizler arasında salgın hastalıklar ön plana çıkmaktadır.

Geçmişte yaşanan SARS, MERS, Ebola, Kuş gribi, Domuz gribi gibi salgınların yanı sıra 2019 yılı Aralık ayında Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan Koronavirüs (COVID – 19) isimli yeni bir salgın hastalık saptanmıştır (COVID – 19 Rehberi, 2020: 5). Sosyal ve ekonomik anlamda büyük bir gerilim yaratan salgın hastalığın turizm üzerinde doğrudan etkileri olacağı kaçınılmazdır. Nitekim turizm gibi ekonomik dalgalanmalardan çabuk etkilenen sektörlerde söz konusu etkilerin şiddetli şekilde hissedileceği, destinasyonlara olan güven olgusunun ön plana çıkacağı, turizm talebinde ciddi değişimler olacağı beklenmektedir (Atay, 2020: 168-169).

Salgın hastalıklar yalnızca vakaların başlangıç noktasındaki destinasyonlara olan güveni negatif yönde etkilemekle kalmayıp, yayılma hızıyla doğru orantılı olarak küresel ölçekte birtakım tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir (Çeti ve Ünlüönen, 2019; Acar, 2020). İlgili alanyazın incelendiğinde son yirmi yılda ortaya çıkan SARS, MERS, Ebola, Kuş gribi, Domuz gribi, Zika gibi salgın hastalıkların turizm sektörü üzerindeki etkilerinin ve sonuçlarının ortaya çıkarıldığı çalışmalara sıklıkla rastlanmaktadır (Cooper, 2003; Pine ve McKercher, 2004; Dombey, 2004; Zeng vd., 2005). Alanyazındaki araştırmaların ortak sonuçlarından hareketle turizm sektöründe salgın hastalıkların ve krizlerin kabul edilebilir risk seviyesine indirilmesi ve yönetilebilmesi için tüm sektör paydaşlarına olan olası etkilerinin netleştirilmesi ve belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bu araştırma Covid-19 ile birlikte turist rehberliği mesleğinin geleceği ve turist rehberlerinin görüşlerinin ortaya çıkarılmasının pandeminin turizm üzerindeki etkilerinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgını sonrası turizmde ve turist rehberliği mesleğinde yaşanacak olası değişimlerin profesyonel turist rehberlerinin bakış açısıyla incelenmesi amaçlanmıştır.

Turizm Sektöründe Krizler ve Salgın Hastalıklar

Kriz, öngörülemeyen ancak hızlı ve etkili bir şekilde müdahale edilmesini gerektiren, organizasyonların ve örgütlerin işleyişlerini tehdit eden gerilim durumudur (Dinçer, 1998: 385). Turizm sektöründe kriz,

“turistik hareketliliği ve sektörü, doğal ya da insanlar tarafından negatif yönde etkileyebilecek olan tehditler ve bunun sonucunda ortaya çıkabilecek felaketler” şeklinde tanımlanmıştır (Henderson, 1999: 178). Turistik hareketlilik ve seyahat talebinde yaşanan düşüşler sebebiyle sektörde hizmet veren işletmeler ve destinasyonlar faaliyetlerini olağan bir şekilde yürütememektedir. Bu durumda sektörü oluşturan tüm bileşenlerin gerek talep gerekse turizm arzı açısından olumsuz etkilendiği bu tehdit “turizm krizi” olarak ifade edilmektedir (Sönmez vd. 1999: 14). Bir diğer tanıma göre turizm krizi “turizm sektöründe varlığını sürdüren işletmelerin faaliyetlerini tehdit eden, aynı zamanda destinasyonun güvenli olmadığı izlenimi ile birlikte imajını kötü yönde etkileyen, destinasyon çekicilik unsurlarını ikinci plana atarak turisti tedirgin hale getiren, dolayısıyla bölgesel ekonomik dengenin azalmasına neden olan dönemsel olaylar olarak ifade edilmektedir (Hacıoğlu vd. 2004: 42). Turizm sektörü gibi çevresel, ekonomik, politik ve psiko-sosyal olaylardan çabuk ve şiddetli etkilenen sektörlerde dönemsel olarak yaşanan bu krizlerin önüne geçebilmek için kriz yönetimi uygulamaların etkili bir şekilde faaliyete geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. (Dallaryan, 2006).

Turizm sektörünü etkileyen dönemsel olay ve krizlerin başında salgın hastalıklar gelmektedir. 2001 yılının başlarında Birleşik Krallık'ta ortaya çıkan Ayak ve Ağız hastalığı salgını enfekte olan hayvanların vücut sıvıları aracılığıyla insanlara bulaşarak hızla yayılım göstermiştir. Solunum yolu ve direkt olarak temas yoluyla bulaşan bu salgın hastalıktan turizm sektörü de oldukça olumsuz etkilenmiştir (Baxter ve Bowen, 2004). Ayak ve ağız hastalığı salgınının hemen ardından 2002 yılında ilk vakasını gösteren SARS (Şiddetli Akut Solunum Enfeksiyonu) salgını özellikle Asya ülkelerinin destinasyon imajını ve turistik hareketliliğini ciddi şekilde olumsuz etkilemiştir (Çeti ve Ünlüöner, 2019). Salgının hızla artan ivmesi, ekonomik etkileri ve artan ölüm oranları uluslararası düzeyde eylem planlarının gerekliliğini ortaya koymuştur (McAlleer vd., 2010). Aynı yıllarda SARS salgınıyla birlikte ilk vakası 1997 yılında Hong Kong'ta ortaya çıkan kuş gribi salgını tekrar nüksetmeye başlamıştır. Bulaşma riski ve ölüm oranının oldukça yüksek olduğu bu salgın hastalıkla birlikte uluslararası seyahat endüstrisi ciddi şekilde etkilenmiştir (Çeti ve Ünlüöner, 2019). 2009 yılında ilk kez ABD'de görülen domuz gribi vakası ile birlikte birçok ülkede ekonomik dengeler bozulmaya başlamıştır. Virüsün solunum ve temas yoluyla bulaşan yapısı sebebiyle birçok ülkede görülmesi uluslararası turizm hareketliliğini olumsuz yönde etkileyerek birçok konaklama tesisinin kapanmasına, uçuş frekanslarının düşürülmesine ve olağanüstü tedbirler alınmasına sebep olmuştur (Mizrachi ve Fuchs, 2016). Uluslararası turizm hareketliliğini etkileyen bir diğer salgın hastalık ise 2013 yılında ortaya çıkan Ebola salgınıdır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre 28.464 vakanın 11.323'ü ölümle sonuçlanmış ve dünyanın birçok yerinde vakaların görülmesiyle birlikte turizm endüstrisi ciddi zararlar almıştır (Kiper vd., 2020).

Son olarak 2019 yılı Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan 7 Ocak 2020'de salgın hastalık olarak tanımlanan Koronavirüs, kısa sürede hızlı yayılım göstererek Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart 2020'de “pandemi” olarak ilan edilmiştir (COVID – 19 Rehberi, 2020). Günümüzde farklı ülkelerde ilan edilen sokağa çıkma yasakları, karantina tedbirleri ve seyahat sınırlamalarıyla birlikte kısa sürede ziyaretçi sayılarındaki düşüş göz önünde bulundurulduğunda modern turizm hareketlerinde ciddi dönüşümler meydana gelmesi beklenmektedir (Alaeddinoğlu ve Rol, 2020).

Covid – 19 Süreci ve Turizme Yönelik Öngörüler

Çin Halk Cumhuriyeti Hubei eyaleti Wuhan kentinde viral zatürre belirtileriyle başvuran deniz ürünleri pazarında çalışan bir grup insanda ilk koronavirüs vakası tespit edilmiştir. Yeni Tip Koronavirüs, Ortadoğu Solunum Sendromu (MERS) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) salgını virüsüyle aynı aileden olan yayılım hızı yüksek ciddi bir enfeksiyon hastalığı olarak görülmektedir. Daha önce benzer vakası tespit edilmeyen bu hastalık 7 Ocak 2020 tarihinde Covid-19 olarak tanımlanmış ve SARS-CoV2 olarak isimlendirilmiştir (COVID – 19 Rehberi, 2020). SARS ve Ebola virüsüne kıyasla ölüm oranı çok daha düşük olmasına rağmen (SARS %50 – Ebola %10) yayılım hızının diğer salgınlara kıyasla son derece yüksek olduğu görülmektedir. Virüs ağız, burun, kornea gibi kanallar aracılığıyla yerleşmekte;

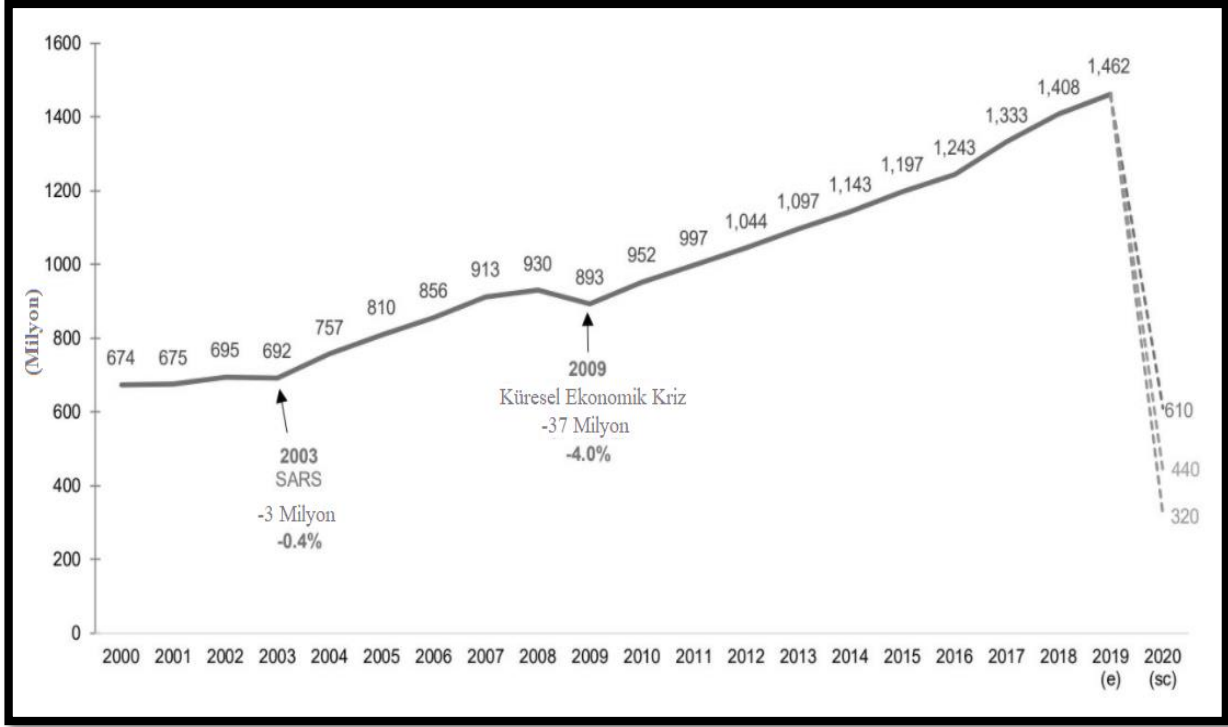
öksürük, hapşırık vb. durumlarda damlacıklar aracılığıyla solunum yolundan bulaşabilmektedir (Yalçın, 2020). Başta Avrupa ve Amerika olmak üzere tüm dünyaya hızla yayılan salgın hastalığın 2020 Eylül ayı itibarıyla 235 ülkede Dünya Sağlık Örgütü tarafından yaklaşık 33 milyon onaylanmış pozitif vakası olduğu, bunların yaklaşık 981.000'inin ölümle sonuçlandığı bilinmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2020). Kasım ayı verilerine bakıldığında yaklaşık 55 milyon pozitif vaka olduğu ve bunların yaklaşık 1.324.000'inin ölümle sonuçlandığı görülmektedir (worldometers.info). Dünyada giderek artış gösteren vaka sayılarıyla birlikte Covid-19'un kısa zamanda ciddi etkileri görülse de uzun vadedeki etkileri hala belirsizlik taşımaktadır (Atay, 2020).

Covid-19'un Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmesiyle birlikte ülkeler olağanüstü tedbirler almış, stratejik eylem planları oluşturmuştur. Sınır geçişlerinin kısıtlanması, seyahat yasakları ve karantina tedbirleriyle birlikte salgının olumsuz etkilerinin minimuma indirilmesi amaçlanmıştır (Duran ve Acar, 2020: 55). Covid-19 salgını diğer salgın hastalıkların bıraktığı olumsuz ekonomik etkilerin çok daha fazlasına birkaç ayda erişmiştir. OECD tarafından yapılan çalışmalara göre Covid-19 pandemisiyle birlikte dünya ekonomisinde 2,4'lük bir daralma meydana geleceği tahmin edilmektedir (OECD, 2020). Bununla aynı doğrultuda dünya genelindeki yabancı yatırımlarda %40'a varan düşüşler tahmin edilmektedir (UNCTAD, 2020). Ancak pandemiyi kontrol altına alınabilmesi amacıyla söz konusu seyahat yasakları ve sınır geçişlerinin kapanmasıyla birlikte dönemsel olaylardan çabuk etkilenen hassas bir sektör olan turizm sektörünün ciddi şekilde etkilendiği ve kısa vadede normalleşmeyeceği öngörülmektedir (İbiş, 2020: 86). Ulusal ve uluslararası ölçekte tüm turistik işletmelerin faaliyetlerinin durma noktasına kadar gelmesi dolayısıyla turizm sektöründe çalışan personellerin işsiz kalması söz konusu olmaktadır (Alaeddinoğlu ve Rol, 2020). Ülkelerin erken teşhis ve izolasyon tedbiri uygulamaları ile birlikte seyahat kısıtlamalarının turistik hareketlilikte ve turizm arzında ani değişimler meydana getirme ihtimalinin yanı sıra turistlerin güvenli destinasyon algılamalarında ciddi değişimlere yol açtığı görülmektedir.

Uluslararası turizm destinasyonlarına olan yansımaları göz önünde bulundurulduğunda ziyaretçi sayısı ve turizmden elde edilen gelir açısından önemli bir ülke olarak görülen İspanya'nın pandemiden büyük ölçüde etkilendiği görülmektedir. İspanya hükümeti tarafından yapılan açıklamada gayri safi yurt içi hasılasının %12'sinden fazlasını oluşturan turizm sektöründe yeniden canlanmanın sağlanabilmesi açısından büyük endişe duyulduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde ulusal ekonominin %8'ini turizm gelirlerinden elde eden Fransa'nın da turizmden elde edilen gelirin beklenen turizm gelirin göre %40 oranında düşüşe geçeceği öngörülmektedir (Euronews, 2020). 2019 yılı istatistiklerine göre Türkiye turizmden 51.747.198 turist sayısı ve 34.5 milyar dolar gelir elde etmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020). 2020 yılı turizm hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için 58 milyon ziyaretçi, 40 milyar dolar turizm geliri beklenmekteyken Covid-19 pandemisiyle birlikte Mart ayı itibarıyla giriş-çıkış kontrolleri ve uluslararası seyahat kısıtlamaları uygulanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 2020 yılı Ağustos ayı verilerinde 2019 yılına kıyasla 35.581.747 ziyaretçi sayısından 9.271.660'a düşerek -73,94 oranında değişim olduğu görülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

Uluslararası Turizm Örgütü (UNWTO) istatistiklerine göre 2019 yılında 1,5 milyar insan turizm hareketlerine katılmıştır. Seyahat kısıtlamaları, sınırların kapatılması ve karantina süreciyle birlikte dünya turizm hareketliliğinin 2020 yılı senaryosu Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: 2020 Uluslararası Turist Varışları Senaryosu (Milyon)

Kaynak: UNWTO COVID-19 Salgınının Uluslararası Turizm Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirmesi, 2020

Şekil 1’de belirtildiği üzere turizm hareketliliğinde 2019 yılına kıyasla %58 - %78 arasında değişim olduğu görülmektedir. Uluslararası Turizm Örgütü tarafından yapılan analizlere göre turizmden elde edilen gelir istatistikleri göz önünde bulundurulduğunda turist varışları sayısına paralel olarak %62 - %79 oranında azalma senaryosu tespit edilmiştir. Mevcut grafik göz önünde bulundurulduğunda en olumlu senaryoda 610.000 turist, en olumsuz senaryoda 320 bin turist turizm faaliyetlerine katılacaktır (UNWTO, 2020).

İlgili alanyazın incelendiğinde Covid-19 ve turizm ilişkisini ve sektör içerisinde faaliyetlerini sürdüren konaklama, yiyecek içecek, seyahat – ulaştırma işletmeleri üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalara rastlanmaktadır (Özaltın Türker, 2020; Gössling vd. 2020; Bağcı vd. 2020; İbiş, 2020; Akça, 2020; Tanrikulu, 2020; Atay, 2020; Sürme, 2020; Aydın ve Doğan, 2020; Eryılmaz, 2020; Şen, 2020; Özçoban, 2020).

Covid-19’un seyahat işletmeleri üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. İbiş (2020) tarafından yapılan çalışmada Covid-19’un seyahat işletmeleri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda acenta yöneticileri ile görüşme yöntemi kullanılarak elde edilen verilere göre seyahat kısıtlamaları ve karantina önlemleri neticesinde seyahat acentalarının gelir kaynaklarının kesildiği, sabit giderlerinin devam ettiği ve ilgili otoriteler tarafından desteklenmesi gerektiğine yönelik bulgulara rastlanmıştır. Bu bulgular sonucunda kriz dönemlerinde acentelerin maliyetlerinin düşürülmesi, sabit giderlerin ertelenmesi, farklı tüketici gruplarına yönelik ürün geliştirme faaliyetlerinin uygulanması gibi öneriler geliştirilmiştir. Eryılmaz (2020) ise konaklama işletmelerinin Covid-19 sürecinde etkili bir iletişim ağı oluşturması gerekliliğine değinerek ulusal ve uluslararası zincir otellerin web sayfalarında Covid-19 bilgilendirmelerini analiz etmiştir. Örnekleme dahil edilen uluslararası konaklama işletmelerinin tümünün, yerli konaklama işletmelerinin ise büyük çoğunluğunun Covid-19 ile ilgili hijyen,

rezervasyon iptali-değişikliği ve ilgili hizmetler ile ilgili bilgiler içeren faaliyetlerde buldukları sonucuna ulaşmıştır. Şen (2020) tarafından Covid-19 salgınının yiyecek ve içecek endüstrisindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla 23 yiyecek içecek firması yetkilisi üzerine gerçekleştirilen araştırmada işletmelerin uzun yıllardır sektörde olan işletmeler olması sebebiyle ani kapasite düşüşüne karşı önlem alınmadığını ancak kısa sürede salgın için gerekli tedbirlerin alındığı belirtilmektedir. Çalışma sonucunda yiyecek ve içecek sektörünün pandemi gibi dönemsel olaylara karşı tedbirli olabilmesi adına olası kriz senaryoları ve bütçe planlamaları yapılmasına ilişkin öneriler geliştirilmiştir. Özaltın Türker (2020) tarafından yapılan çalışmada ise Covid-19 sonrası turist davranışları, dünya ve Türkiye turizmi üzerindeki etkileri, salgın sonrası turist talepleri ve işletmelerin stratejik uygulamalarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda turizm alanında eğitim veren akademisyenlerden elde edilen verilere göre salgın sonrası kitle turizmi anlayışının yerini bireysel turizm hareketliliğine bırakacağı, her şey dahil sistemin daha az tercih edilir olacağı ve turist beklentilerinin güven ve hijyen üzerinde yoğunlaşacağı saptanmıştır.

Amaç ve Yöntem

Bu araştırmada Covid-19 küresel salgınının turist rehberliği mesleğine olası etkilerinin belirlenmesi ve turist rehberlerinin mesleğin gelecekteki durumuna yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Araştırma evrenini T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen Profesyonel Turist Rehberliği ruhsatnamesine ve meslek odaları tarafından verilen çalışma kartına sahip turist rehberleri oluşturmaktadır. TUREB (2020) verilerine göre 13 meslek odasına kayıtlı olarak toplamda 11192 turist rehberi bulunmaktadır. Bu rehberlerden 8490 tanesi eylemli olarak mesleği icra etmektedir. Araştırmada tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemiyle evrende kısıtlamaya gidilerek farklı meslek odalarına kayıtlı 109 eylemli turist rehberine ulaşılmıştır. Kolayda örnekleme yönteminde araştırmaya katılan tüm bireylerin örnekleme dâhil edilmesi esas alınmaktadır (Coşkun vd., 2015: 142). Nitel araştırmalarda derinlemesine görüşme yöntemiyle yaklaşık olarak 30 katılımcıya ulaşmak yeterlidir (Başkale, 2016: 27). Araştırma deseni durum çalışması olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda veriler elektronik ortamda sosyal medya ve meslek odaları aracılığıyla 15 Nisan – 15 Mayıs 2020 tarihleri arasında nitel veri toplama yöntemlerinden açık uçlu soru formu tekniği kullanılarak elde edilmiştir.

Araştırma kapsamında hazırlanan soru formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların tanımlayıcı, demografik bilgilerini ve çoklu cevap seçeneğiyle rehberlik yapılan bölgeyi içeren 6 sorudan, ikinci bölüm ise katılımcıların Covid-19'un turizm sektörü ve turizm rehberliği mesleği üzerine olası etkilerine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla hazırlanan 10 sorudan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcılardan veri elde etmek amacıyla hazırlanan soru formundaki sorular şu şekildedir:

- Sizce Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgınının dünya ve Türkiye turizmi üzerinde ne gibi etkileri olacaktır?
- Yeni Tip Koronavirüs salgınının (Covid-19) turizm üzerindeki etkilerinin ne kadar süreceğini düşünüyorsunuz?
- Sizce salgın sonrası hayat normale döndüğünde turistlerin tatil ve seyahat tercihlerinde ne gibi değişiklikler olabilir?
- Sizce Yeni Tip Koronavirüs salgını (Covid-19) sonrası turistlerin seyahat acenteleri ve turist rehberlerinden ne gibi beklentileri olabilir?
- Genel olarak Yeni Tip Koronavirüs salgınının (Covid-19) turist davranışlarını nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?
- Salgın sonrasında tur organizasyonu ve grup yönetiminde ne gibi önlemler alınmalıdır?
- Salgın sonrasında turist rehberliği mesleğinin nasıl bir şekil alacağını düşünüyorsunuz?

- Yeni Tip Koronavirüs salgını (Covid-19) nedeniyle zor durumda kalan turist rehberleri için devlet (bakanlık) ne gibi önlemler alabilir?
- Yeni Tip Koronavirüs salgını (Covid-19) nedeniyle zor durumda kalan turist rehberleri için TUREB ve meslek odalarının ne gibi girişimlerde bulunmasını beklersiniz?
- Yeni Tip Koronavirüs salgını (Covid-19) sonrasında turist rehberliği yapma konusunda (hijyen, virüs, salgın vb. açıdan) kişisel olarak endişe duyar mısınız?

Katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi; araştırma kapsamında ele alınan, birbirine benzeyen verilerin temalar ve kavramlar çerçevesinde bir araya getirilmesi organize bir şekilde yorumlanması işlemi içermektedir. İçerik analizi verilerin derinlemesine incelenerek betimsel bir yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temaların ortaya çıkarılmasını mümkün kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 227).

Bu doğrultuda katılımcılardan elde edilen veriler üç aşamada analiz edilmiştir. İlk olarak katılımcılardan elde edilen ve benzerlik gösteren veriler temalara ayrılmıştır. İkinci aşamada katılımcıların elde edilen temalara ilişkin kodlar oluşturulmuştur. Üçüncü ve son aşamada ise katılımcıların belirlenen tema ve kodlara değinme sıklıkları incelenerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Bulgular

Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı veriler Tablo 1’de verilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu erkek (%65,14) ve 36-45 yaş (%39,4) aralığındadır. Katılımcıların tamamına yakını serbest rehber olarak çalışmaktadır (%91,74). Bir acenteye bağlı olarak çalışanların oranı sadece %8,26 olarak gerçekleşmiştir. 36 yaş üzeri rehberler toplam katılımcıların %77,99’ünü oluşturmaktadır. Bu orana paralel olarak rehberlerin deneyim sürelerinde de 11 yıl ve üzeri deneyime sahip olanların tüm katılımcılar içerisindeki oranının % 68,8 olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan rehberlerin bu denli yüksek deneyim süresine sahip olmaları mesleği ve yaşanan kriz sürecini daha bilinçli değerlendirmeleri açısından önem taşımaktadır. Bu veriye bağlı olarak katılımcıların sorulara verdikleri cevapların niteliğinin yüksek olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tablo 1: Tanımlayıcı Veriler (n/109)

Cinsiyet	n	%	Çalışma Türü	n	%
Kadın	38	34,86	Serbest	100	91,7
Erkek	71	65,14	Bağlı	9	8,26

Yaş	n	%	Deneyim	n	%
25 ve altı	2	1,83	5 yıl ve daha az	19	17,4
26-35 arası	22	20,18	6-10 yıl arası	15	13,7
36-45 arası	43	39,45	11-15 yıl arası	20	18,3
46-55 arası	25	22,93	16-20 yıl arası	19	17,4
56 ve üzeri	17	15,61	21 yıl ve üzeri	36	33,0

Çalışılan Bölge(ler)	f	%	Grup Büyüklüğü	n	%
Marmara	84	77,06	1-5 kişi	15	13,7
Ege	80	73,40	6-10 kişi	7	6,4
İç Anadolu	69	63,30	11-20 kişi	21	19,2
Akdeniz	58	53,21	21 kişi ve üzeri	66	60,5
Doğu Anadolu	40	36,70			
Güney Doğu Anadolu	36	33,02			
Karadeniz	36	33,02			

Katılımcıların rehberlik yaptıkları bölgeleri belirlemeye ilişkin soru, katılımcıların birkaç bölgede rehberlik yapıyor olma ihtimallerinin yüksek olması nedeniyle, birden fazla seçenek işaretlenebilecek

şekilde sorulmuştur. Tablo 1’de incelendiğinde %77,06 ile en çok rehberlik yapılan bölgenin, İstanbul ilinin de dahil olduğu, Marmara bölgesi olduğu gözlemlenmektedir. İkinci sırada ise %73,40 ile Ege bölgesi yer almıştır. Katılımcılara yöneltilen ve araştırma konusuyla doğrudan bağlantılı olan önemli sorulardan biri “grup büyüklüğüdür”. Grup büyüklüğüne paralel olarak yaşanabilecek sosyal mesafe sorunu ve virüse maruz kalma ihtimalinin artması durumu bu sorunun önemini ortaya koymaktadır. Tablo 1’de soruya verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların %60,55 gibi önemli bir çoğunluğunun “büyük grup” olarak tanımlanabilecek 21 kişi ve üzeri gruplarla tura çıktıkları görülmektedir.

Tablo 2: Pandemi Süreci Öngörüsü (n/109)

	n	%
PANDEMİ SÜRECİNİN TURİZME ETKİSİ ÖNGÖRÜSÜ	1 YILDAN AZ	14 12,8
	1 YIL	50 45,8
	2 YIL	19 17,4
	3 YIL	10 9,1
	5 YIL	9 8,2
	10 YILDAN FAZLA	7 6,4

Tanımlayıcı verilerden sonra katılımcılara pandemi sürecinin turizme etkilerinin ne kadar süreceği konusunda bir öngöründe bulunmaları istenmiştir. Katılımcılardan bir öngöründe bulunmaları istendiğinde çoğunluğunun bilimsel bir bilgiye dayanmadan tahminde bulunmuş olmaları büyük olasılıktır. Ancak her ne kadar bilimsel dayanağı düşük, sadece kişisel bir tahmin olsa da, bu öngörü katılımcıların pandemi sürecine ilişkin bakış açılarının değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların önemli bir çoğunluğunun (%45,87) pandemi sürecinin turizm üzerindeki etkilerinin bir yıl içerisinde sonuçlanacağını öngördükleri anlaşılmaktadır. %17,44’lük orana sahip ikinci büyük grup 2 yıl, %12,84’lük orana sahip üçüncü grup ise 1 yıl yıldan az sürmesini beklediklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların %76,15’i pandemi sürecinin turizm üzerindeki etkilerinin kısa vadede ortadan kalkmasını beklemektedirler.

Son olarak da katılımcıların cevaplarında söz konusu kodlara değinme sıklıkları incelenmiştir. Bu yöntemle oluşturulan Tablo 3’te tema, kod, sıklık değerleri ve yüzdeleri incelemek mümkündür. Tablo 3 yorumlanırken belirlenen temalar üzerinden yorumlama yöntemine gidilecektir.

Tablo 3: İçerik Analizinde Elde Edilen Tema ve Kodlar (n/109)

TEMA	KOD	f	%
SALGININ TURİZME ETKİSİ	TALEP DÜŞÜŞÜ	64	58,71
	TURİZM TÜRÜ	38	34,86
	SEYAHATİN YÖNÜ	14	12,84
	TALEP ARTIŞI	10	9,18
	HİJYEN	7	6,42
	KİŞİYE ÖZEL HİZMET	6	5,50
OLASI YENİ TURİST DAVRANIŞLARI VE BEKLENTİLERİ	HİJYEN	80	73,39
	KÜÇÜK GRUPLAR	52	47,70
	BİREYSEL SEYAHAT	51	46,78
	DESTİNASYON SEÇİMİ	42	38,53
	SOSYAL MESAFE	33	30,27
	ENDİŞE/ÇEKİNME	30	27,52
	SEYAHATİN YÖNÜ	27	24,77
	GÜVEN BEKLENTİSİ	19	17,44
	ÖZEL İLGİ TURLARI	19	17,44
	DEĞİŞİKLİK OLMAZ	13	11,92
	SEYAHAT SÜRE VE MESAFESİ	12	11,00
	ELDİVEN-MASKE-DEZENFEKTAN	10	9,18
	TUR ORGANİZASYONU VE GRUP YÖNETİMİNDE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER	HİJYEN	35
KÜÇÜK GRUPLAR		23	21,10
ELDİVEN-MASKE-DEZENFEKTAN		21	19,26
SOSYAL MESAFE ÖNLEMLERİ		19	17,44
MÜZE-ÖREN YERLERİNDE RANDEVU SİTEMİ		13	11,92
KULAKLIKLA ANLATIM		11	10,09
AŞI-TEST BELGESİ		10	9,18
TESİS HİJYENİ DEĞERLENDİRMESİ		9	8,25
BİREYSEL SEYAHAT		8	7,33
TURİST REHBERLİĞİNDE OLASI DEĞİŞİMLER		SEKTÖRÜ TERK	19
	DEĞİŞİKLİK OLMAZ	17	15,59
	KÜÇÜK GRUPLAR	14	12,84
	BİREYSEL TUR REHBERLİĞİ	12	11,00
	SAĞLIK BELGESİ-AŞI TALEBİ	11	10,09
	ALTERNATİF TUR REHBERLİĞİ	9	8,25
	MİKTOFON-KULAKLIK	8	7,33
	KONTROL GÖREVİ	7	6,42
	İLAVE KORUYUCU ÖNLEMLER	6	5,50
BAKANLIK ÖNLEMLERİ	UYGUN KOŞULLARDA KREDİ İMKANI	40	36,69
	HİBE DESTEĞİ	18	16,51
	İŞSİZLİK MAAŞI	17	15,59
	REHBERLER İÇİN FON OLUŞTURULMASI	13	11,92
	KAMUDA İSTİHDAM	10	9,18
	TEDBİR/SERTİFİKA/AŞI	6	5,50
	ÇALIŞMA KARTI/ODA AİDATLARI	6	5,50
	SGK PRİM ERTELEME	5	4,58
TUREB VE MESLEK ODALARININ YAPMASI GEREKENLER	AKTİF YÖNETİM	57	52,29
	MADDİ DESTEK ARAYIŞI	28	25,68
	ÇALIŞMA KARTI/ODA AİDATLARI	24	22,01
	REHBERLERLE İYİ İLETİŞİM	12	11,00
	REHBERLER İÇİN FON OLUŞTURULMASI	7	6,42
	ÜCRETSİZ ONLINE EĞİTİMLER	4	3,66
	TANITIM FAALİYETLERİ	3	2,75
	SOSYAL GÜVENCE	3	2,75
	KOOPERATİFLEŞME	3	2,75
KİŞİSEL ENDİŞE	EVET	67	61,47
	HAYIR	42	38,53

Tablo 3 incelendiğinde içerik analizi sonucunda “Salgının Turizme Etkisi, Olası Yeni Turist Davranışları ve Beklentileri, Tur Organizasyonu ve Grup Yönetiminde Alınması Gereken Önlemler, Turist Rehberliğinde Olası Değişimler, Bakanlık Önlemleri, TUREB ve Meslek Odalarının Yapması Gerekenler ve Kişisel Endişe” olmak üzere yedi temanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Salgının Turizme Etkisi

Salgının turizme olası etkisi temasında en çok frekans değerine sahip olan kod %,71 ile “Talep Düşüşü” olmuştur. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu salgın nedeniyle insanların seyahat etmek ve tatile gitmek gibi davranışlar göstermekte çekingen davranacağı ve bunun da bir talep düşüşü yaratacağını öngörmektedirler. Örneğin Katılımcı 6 (Erkek, 36-45 yaş, 16-20 yıl arası deneyim) *“Kısa vadede insanların öncelikle kendi sağlıklarını düşünmesiyle herhangi bir turizm aktivitesi olmayacağı kesindir. Uzun vadede ise insanların global olarak bütün seyahat alışkanlıklarının tamamıyla değişmesine yol açacak ve genelde turizmi olumsuz etkileyecektir.”* ifadesiyle sağlık kaygısı nedeniyle insanların turizm faaliyetlerine katılma konusunda istekli olmayacaklarını belirtmiştir.

Öne çıkan bir diğer kod olan “Turizm Türü (%34,86) ile ilgili olarak katılımcılar turistlerin sejour turizm ve resort otel konaklaması yerine virüs riskinin daha az olduğu alternatif turizm türlerine ilgi gösterebilecekleri öngörüsünde bulunmuşlardır. Doğa yürüyüşleri, kampçılık, kültür turları, yayla turizmi vb. daha az kişinin katıldığı, çoğunlukla açık alanda gerçekleştirilen ve sosyal mesafenin daha çok korunabildiği turizm türleri pandemi sürecinden sonra ilgi görebilecek turizm türlerine örnek olarak verilmiştir.

Salgının turizme etkisi temasında en çok yüzdeye sahip bir diğer kod ise %12,84 ile “Seyahatin Yönü” kodu olmuştur. Katılımcılar uluslararası turizm faaliyetlerinin pandemi sürecinde önemli derecede gerileme yaşayacağını, buna karşın iç turizmin gerek Türkiye’de gerekse diğer ülkelerde dış turizme oranla daha çok ilgi görebileceğini ifade etmişlerdir. Bu kod altında yorum yapan katılımcılar ülkelerin pandemi önlemleri çerçevesinde almış olduğu seyahat kısıtlamaları ve önlemlerinin de bu etkiyi doğuracağını belirtmiştir.

Olası Yeni Turist Davranışları ve Beklentileri

Korona virüs salgınının turistlerin seyahat/tatil davranışlarında ve beklentilerinde bir takım değişikliklere yol açacağı öngörülmektedir. Bu davranış ve beklenti değişikliklerinin neler olabileceği konusunda katılımcıların önemli bir çoğunluğu “hijyen” (%73,39) kavramının ön plana çıkacağını ifade etmişlerdir. Katılımcı 55 (Erkek, 46-55 yaş, 21 yıl ve üzeri deneyim); *“Konaklama, yeme içme ve eğlence sektörlerinde uygulanan hijyen konusunda insanların çok daha denetimci ve titiz olacağını düşünüyorum. Bu konuda zayıf kalan işletmelere rağbet olmayacaktır muhtemelen.”* ifadeleriyle turistlerin seyahatleri/tatilleri sürecinde hizmet alacakları her tür işletmeden daha fazla hijyen beklentisi içerisine gireceklerini vurgulamıştır.

Bu tema altında öne çıkan bir diğer kod ise “Küçük Gruplar” kodu olmuştur. Katılımcıların %47,70’i turistlerin pandemi sürecinden sonra turlarda daha küçük gruplarla seyahat etme isteği içerisinde olduklarını ifade etmişlerdir. Örneğin Katılımcı 91 (Kadın, 25 yaş altı, 5 yıl ve daha az deneyim);

“Daha az kişiyle seyahat etmek, yemek yediği yerlerin daha butik ve sakin olması, eğer varsa gösteri, eğlence vs. bu tür organizasyonların sadece o kapalı gruba özel olması, alışveriş vb. yapılırsa daha sakin olan saatlerde yine gruba özel hizmet vermesi...”

ifadeleriyle turistlerin hem seyahat ettikleri gruplarda hem de ziyaret ettikleri yerlerde ve işletmelerde daha az insan olması ve böylelikle kişisel yalıtılmışlığın nispeten sağlanması beklentisi içerisinde olduklarını ifade etmiştir.

Katılımcıların %46,78’i ise “Bireysel Seyahat” kavramının ön plana çıkacağını ifade etmişlerdir. Bu kod altında yorum yapan katılımcılar turistlerin daha çok kendi başlarına seyahat etme eğiliminde olduklarını öngörmektedirler. Gerek “Küçük Gruplar” talebi, gerekse “Bireysel Seyahat” davranışı öngörülerinin

gerçekleşmesi durumunda turist rehberliğine daha çok talep olacağı, iş olanaklarının alternatif turizm türleri gibi farklılaşmakla birlikte daha çok artacağı da katılımcılar tarafından bu öngörüler altında ifade edilen bir diğer beklenti olmuştur.

Katılımcıların %38,53'ü ise turistlerin destinasyon seçimlerinde farklılıklar olacağını ifade etmişlerdir. Bu farklılık daha kalabalık, ilgi gören, popüler destinasyonlardan daha az bilindik, sakin, daha az insanın bulunduğu destinasyonlara doğru olacaktır. Destinasyon tercihinde, gidilecek ülkede korona virüsle vakalarının görülme sıklığı, o ülkenin korona virüsle mücadele başarısı, hijyen kurallarına ve pandemi önlemlerine daha etkin bir şekilde riayet edilmesi gibi kriterlerin de etkili olacağı öngörülmektedir.

Bu tema altında yer alan “endişe/çekinme” kodu, katılımcıların turizm/seyahat faaliyetlerine katılma konusunda yaşayacakları duygu durumunu; “güven” kodu, gidilen destinasyonda ve seçilen turda yeterli hijyen önlemlerinin alındığına ve risk düzeyinin düşük olduğuna ilişkin güven duyma isteğini; “değişiklik olmaz” kodu, turistlerin pandemi sürecinden sonra klasik davranış ve beklentilerine geri döneceğini ve “seyahat süre ve mesafesi kodu”, turistlerin daha kısa süreli ve daha yakın yerlere seyahat kararı alacaklarını ifade etmektedir.

Tur Organizasyonu ve Grup Yönetiminde Alınması Gereken Önlemler

“Tur Organizasyonu ve Grup Yönetiminde Alınması Gereken Önlemler” temasında da bir önceki temaya benzer olarak “Hijyen” kodu en yüksek frekans değerine sahip olan kod olmuştur (%32,11). Ancak bu tema altında katılımcılar hijyen kavramından bahsederken turlarda hijyen kurallarına daha çok dikkat edilmesi gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Örneğin Katılımcı 28 (Erkek, 36-45 yaş, 11-15 yıl arası deneyim); *“Araçların sürekli temizlenmesi ve dezenfekte edilmesi, şehir giriş ve çıkışlarında, trafiği ve zamanı aksatmayacak şekilde dezenfekte istasyonları kurulması da bir nebze rahatlatılabilir.”* ifadesiyle turlarda araç dezenfektasyonun önem kazanacağını vurgulamıştır. Katılımcı 36 ise (Erkek, 36-45 yaş, 6-10 yıl arası deneyim); *“Restoran, otel, tur aracı, ören yeri gibi turistlerin bulunacağı her yerde hijyene önem verilmelidir.”* ifadesiyle sadece tur araçlarında değil, turun her bileşeninde hijyen kurallarının öneminin artacağını vurgulamıştır.

Benzer şekilde, turist beklenti ve taleplerine paralel olarak tur organizasyonlarında da en yüksek yüzdeye sahip ikinci kod da “küçük gruplar” (%21,10) olmuştur. Katılımcılar turistlerin daha küçük gruplarla seyahat etme beklentisi içerisinde olacaklarını öngördüklerinden, bu öngörüye bağlı olarak acentelerin da turlarda daha küçük gruplu organizasyonlar düzenlemeleri gerekeceğini vurgulamışlardır. Örneğin Katılımcı 51 (Kadın, 56 yaş ve üzeri, 21 yıl ve üzeri deneyim); *“Gruplar küçülmeli otobüsler tamamen doldurulmamalı kalabalıklara girmekten havasız ortamlardan kaçınılmalı”* ifadeleriyle grup sayısının azaltılmasının gerekliliğini vurgularken, araç büyüklüğünün sabit kalması gerektiğini de ifade etmiştir. Böylelikle örneğin 40 kişilik bir araçta 15 kişiyle yapılan bir tur programında sosyal mesafenin korunması daha mümkün olabilecektir. Ancak bu durumun tur maliyetlerini arttırıcı bir etkisi olacağı da göz ardı edilmemelidir.

Bu tema altında en çok yüzdeye sahip bir diğer kod ise “Eldiven-Maske-Dezenfektan” (%19,26) kodu olmuştur. Katılımcılar seyahat acentelerinin turlarda hijyen ortamının sağlanabilmesi amacıyla eldiven, maske ve dezenfektan gibi malzemeleri bulundurmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Kimi katılımcılar özellikle dezenfektanın tur aracının giriş kapılarında sabit bulunması gerektiği ve turistlerin araca binerken kullanmalarının sağlanması gerektiğini ifade ederken kimi katılımcılar da bu eldiven, maske, dezenfektan gibi malzemelerin rehberin yanında sürekli bulundurulması gereken malzemeler olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu tema altında yer alan diğer kodlardan “Müze-Ören Yerlerinde Randevu Sistemi” kodu, ziyaret noktalarında yoğunluğu önlemek amacıyla aynı anda sınırlı sayıda grubun kabul edilmesini; “Kulaklıkla Anlatım” kodu, rehberlerin tur esansında gruba anlatımlarında kulaklık mikrofon sisteminin kullanımını; “Aşı-Test Belgesi” kodu, tura katılacaklardan aşı yaptırdıklarına dair ya da hasta olmadıklarına dair bir belgenin istenilebileceğini ve “Tesis Hijyeni Değerlendirilmesi” kodu, tur rehberlerinin ilave bir görevle tur programında yer alan tesis ve hijyenini de değerlendirmeleri gerekeceğini ifade etmektedir.

Turist Rehberliğinde Olası Değişimler

Bir diğer tema olan pandemi sürecinde “turist rehberliği mesleğinde olası değişimler” başlığı altında en yüksek frekans değerine sahip kod %17,44 ile “Sektörü Terk” olmuştur. Katılımcılar bu süreçte yaşanan olumsuzluklar nedeniyle pek çok rehberin sektörü terk ederek başka alanlara yönelmek zorunda kalacaklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu kod altında iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Katılımcı 86 (Erkek, 26-35 yaş, 5 yıl ve daha az deneyim) gibi düşünenler, deneyimli rehberlerin sektörü terk etmeleri nedeniyle sektörün kan kaybedeceğini ifade etmişlerdir. Ancak Katılımcı 69 (Kadın, 36-45 yaş, 6-10 yıl arası deneyim) gibi düşünenler ise sektörde vasat olan rehberlerin eleneceğini, sadece işini iyi yapan rehberlerin ise sorun yaşamayacaklarını, bu nedenle rehberlik mesleğinde niteliğin artacağını vurgulamışlardır.

Katılımcıların %15,59’u ise pandemi sürecinin turist rehberliği mesleği üzerinde herhangi bir değişime neden olmayacağını ifade etmişlerdir. Bu kod içerisinde yorum yapan katılımcılar genel olarak, pandemi sürecinde tur taleplerinin azalmasıyla beraber turist rehberliğinde de bir daralma yaşanacağını kabul etmekle beraber bu daralmanın mesleğin temel yapısı ve gereklilikleri üzerinde köklü bir değişime yol açmayacağını vurgulamışlardır.

Daha küçük gruplara rehberlik hizmeti (%12,84), bireysel seyahatlerin artmasıyla birlikte bireysel tur rehberliğinin (%11,00) gelişmesi, rehberlerden ve tur katılımcılarından sağlık belgesi ve/veya aşı talep edilmesi (%10,09) gibi kodlara değinilmiştir. Bunun yanı sıra özel ilgi turlarına olan talebin artması nedeniyle alternatif turlarda uzman rehberliğin gelişmesi (%8,25), mikrofon kulaklık kullanımı (%7,33), rehberlere mevcut görevlerinin yanında turizm işletmelerini denetleme görevinin verilmesi (56,42) ve rehberler ve tura katılanlar için ilave koruyucu önlemlerin geliştirilmesi (%5,50) bu tema altında değinilen diğer kodları oluşturmuştur.

Bakanlık Önlemleri

Çoğunlukla turist rehberlerinin yaşadıkları maddi sorunların çözümüne ilişkin kodların yer aldığı “Bakanlık Önlemleri” temasında en yüksek frekans değerine ise %36,69’luk oran ile “Uygun Koşullarda Kredi İmkani” kodu sahip olmuştur. Katılımcılar bakanlık aracılığıyla turist rehberlerine düşük faizli veya faizsiz ve geri ödemesi uzun vadeye yayılmış krediler sağlanmasını beklemektedirler. Katılımcı 13 (Kadın, 36-35 yaş, 11-15 yıl arası deneyim) gibi düşünen bazı katılımcılar kredilerin geri ödemelerinin, sürecin nasıl gelişeceği netlik kazanmadığı için birkaç ay ya da bir yıl sonra başlaması gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Katılımcıların %16,51’i ise geleceği belirsiz bir süreçte kredi desteğinin geri ödenmesinin de sorun yaratabileceğini, bu nedenle turist rehberlerine “hibe” şeklinde bir maddi destek sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcı 43 (Erkek, 26-35 yaş, 6-10 yıl arası) gibi bazı katılımcılar ise bu kod altında aktif rehberlik yapan ve tek geliri turist rehberliği olan kişilere hibe sağlanması gerektiği gibi bir ayrıma gitmişlerdir.

“İşsizlik Maaşı” kodu bu tema altında en yüksek frekans değerine sahip olan üçüncü kod olmuştur (%15,59). Bu kod altında yorum yapan katılımcılar, pandemi sürecinin ne kadar süreceğinin belirsiz olması, turist rehberlerinin sürekli gelire ihtiyacının olması gibi gerekçelerle pandemi süreci boyunca rehberlerin işsizlik maaşından faydalandırılmasının gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Kimi katılımcılar işsizlik maaşı için bir süre belirtmezken kimi katılımcılar altı ay ya da bir yıl gibi süreler telaffuz etmişlerdir. İşsizlik maaşının miktarı ile ilgili olarak ise katılımcıların bir yorumu söz konusu olmamıştır.

Turist rehberleri için fon oluşturulması (%11,92), kamuda istihdam (%9,18), turist rehberlerine yönelik Tedbir/sertifika ve aşı uygulaması (%5,50), çalışma kartı ve oda aidatlarının alınmaması (%5,50) ve SGK primlerinin ertelenmesi (%4,58) gibi kodlar ise bakanlıktan beklenen diğer önlemler olarak sıralanmıştır.

TUREB ve Meslek Odalarının Yapması Gerekenler

Katılımcıların TUREB ve meslek odalarından pandemi sürecindeki beklentileri çalışmanın bir diğer temasını oluşturmuştur. Bu tema altında en yüksek frekans değerine sahip olan kod %52,29 ile “Aktif Yönetim” kodu olmuştur. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu TUREB ve meslek odaları yöneticilerinin rehberleri ve mesleği korumak adına başta bakanlık olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, basın yayın ve STK’lar nezdinde daha aktif olmaları gerektiği üzerinde durmuşlardır. Katılımcı 13 (Kadın, 36-35 yaş, 11-15 yıl arası deneyim) bu konuda;

“Hiçbirşey yapamayacaklarını biliyorum aslında. Ellerinde de değil belki. Ama rehberlerin zor durumda olduğu böyle bir süreçte TUREB ve oda yöneticilerinin bizim için en azından samimiyetle mücadele ettiğini görmek isterdim. Sonuç değişmese de bu bana manevi destek olurdu” ifadesini kullanmıştır.

İlgili tema altında üzerinde durulan bir diğer kod ise %25,68’lik oran ile “Maddi Destek Arayışı” kodu olmuştur. Katılımcılar TUREB ve meslek odası yöneticilerinin bankalar, bakanlık, kamu kurumları vb. ile iletişim içerisinde olarak eylemli ve tek geçim kaynağı rehberlik olan turist rehberleri için maddi destek arayışı içerisinde bulunmalarını beklemektedir. Katılımcılar bu maddi desteği bir önceki temayla paralel olarak; uygun koşullarda kredi, hibe veya işsizlik maaşı gibi uygulamalarla örneklemiştir. Bu tema altında en çok üzerinde durulan üçüncü kod ise “Çalışma kartı/oda aidatları” kodu olmuştur. Katılımcılar “Bakanlık Önlemleri” temasında daha düşük bir oranda (%5,50) dile getirdikleri bu beklentiyi TUREB ve Meslek odalarında daha yüksek oranda (%22,01) dile getirmişlerdir. Pandemi sürecinde aktif olarak rehberlik yapamayan, çok az sayıda tura çıkan veya hiç tura çıkamayan katılımcılar 2020 yılında çalışma kartı ücreti ve meslek odası aidatlarının toplanmaması beklentisi içerisinde olduklarıdır. Katılımcılar en azından sembolik olarak bu ücretlerin alınmamasının TUREB ve meslek odaları yöneticilerinin zor günlerde kendilerinin yanında olduklarını hissettireceğini ifade etmişlerdir.

“TUREB ve Meslek Odalarının Yapması Gerekenler” temasında üzerinde durulan diğer kodlar; Rehberlerle iyi iletişim (%11,00), rehberler için fon oluşturulması (%6,42), ücretsiz online eğitimler (%3,66), tanıtım faaliyetleri (%2,75), sosyal güvence (%2,75) ve kooperatifleşme (%2,75) olmuştur. Söz konusu kodların frekansı her ne kadar çok düşük olsa da yaşanan sürecin ötesinde, geleceğe dönük çözüm önerileri içerdiği için önemli bulunmuş ve araştırma bulgularında yer verilmiştir. Yaşanan pandemi süreci her ne kadar sonu öngörülemeyen belirsiz bir süreç olsa da farklı nedenlerle benzer belirsizlik ve kriz dönemleri turizm sektöründe her dönem yaşanabilmektedir. Bu bağlamda kooperatifleşme, fon oluşturma, sosyal güvence sağlama gibi önlemlerin ileride yaşanabilecek krizlerde meslek mensuplarının krizi daha rahat atlattıklarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kişisel Endişe

Araştırmada elde edilen son tema “kişisel endişe” teması olmuştur. Katılımcılara yöneltilen “Salgın sonrasında mesleğinizi yapmakta endişe duyar mısınız?” sorusuna cevap olarak katılımcılar; evet veya hayır cevaplarını vermişlerdir. Tablo 3’de de görüldüğü gibi katılımcıların %61,47’si pandemi sürecinden sonra mesleklerini icra etmekte endişe duyacaklarını ifade etmişlerdir. %38,53 ise herhangi bir endişe duymayacağını belirtmiştir. Ancak “hayır” cevabını veren katılımcılar içerisinde önemli bir çoğunluk “gerekli önlemler alındıktan sonra herhangi bir endişe duymaya gerek yok” ifadesini kullanarak gerekli önlemlerin alınmasını bir ön koşul olarak belirtmişlerdir. “Evet” cevabını veren bazı katılımcılar ise her ne kadar endişe duysalar da mesleği icra etmek zorunda olacaklarını, diğer bir ifade ile endişeye rağmen sektörden kopmayacaklarını belirtmişlerdir.

Çalışmada turist rehberlerinin pandemi sürecinde yaşadıkları mevcut sorunları ve ileride yaşayabilecekleri potansiyel sorunlar ve değişimler üzerinde bir perspektif oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada öne çıkan ilk önemli sonuç “hijyen” kavramıdır. Katılımcılar turist beklentileri ve davranışları, salgının turizme etkisi ve tur organizasyonu ve grup yönetimi temalarında öncelikle hijyen kavramı üzerinde durmuşlardır. Salgın sonrasında turistlerin hijyen beklentilerinde önemli bir artış olacağı ve bu artış nedeniyle de turlarda hijyen kurallarına ilişkin ilave önlemler getirilmesi gerekeceği öngörülmüştür. Katılımcılar bu öngörüye paralel olarak acentelerin paket turlarda yer alan konaklama ve yeme içme tesislerini doğrudan denetlemelerinin mümkün olmadığını, bu nedenle turist rehberlerine paket turlarda yer alan işletmelerin hijyen açısından denetlenmesi sorumluluğunun da verilebileceğini öngörmektedirler. Bu denetlemelerin her ne kadar doğrudan yaptırımı olmasa da turizm işletmeleri üzerinde önemli bir etkisi olacağını ifade etmek mümkündür. Bu doğrultuda Özalp Türker (2020) tarafından turizm akademisyenleri üzerine yapılan araştırma sonuçlarına göre Covid-19 sonrası turist beklentilerinin hijyen ve güven merkezli olması öngörüsüyle turist rehberlerinin görüşleri örtüşmektedir.

Katılımcıların üzerinde durduğu bir başka konu ise turistlerde yaşanacak bireysel seyahat talebi ve sosyal mesafenin de sağlanabilmesi açısından daha küçük gruplarla turların düzenleneceği beklentileridir. Her iki öngörünün de gerçekleşme ihtimali yüksek olmakla birlikte bu öngörülerin gerçekleşmesi durumunda turist rehberliği mesleğine olumlu bir etkisi olacağını da ifade etmek mümkündür. Büyük gruplar yerine küçük gruplar ya da bireysel seyahatlerin artması daha çok rehber talebini doğurabilecektir. Diğer taraftan alternatif turlara olan ilginin artacağı da öngörülmektedir ki bu öngörünün gerçekleşmesi durumunda da özel ilgi turu rehberliğine talebin artma ihtimali yüksektir. Nitekim benzer şekilde Özçoban (2020) Covid-19 salgınıyla birlikte kitle turizmi talebinin bireysel seyahatlere ve talebin alternatif turizm çeşitlerine yöneleceği sonuçlarına ulaşmıştır. Bu bağlamda her ne kadar katılımcılar salgın sürecinin turizm üzerindeki etkilerinde talep düşüşünü öngörseler ve bu öngörü gerçekleşse dahi turist rehberliği mesleği için farklı bir durumun ortaya çıkabileceği görülmektedir. Bu nedenle turist rehberlerinin pandemi sürecinde; bireysel tur, kişiye özel hizmet, özel ilgi turları gibi alanlarda kendilerini geliştirmelerinin süreç sonrasında daha yüksek kazanç elde etmeleri açısından önemli olduğunu ifade etmek mümkündür. Ayrıca ilgili alanyazın incelendiğinde turist rehberlerinin bireysel tur ve özel ilgi turları alanlarında uzmanlaşmasının önemini vurgulayan araştırma bulgularına rastlanmaktadır (Çetin ve Kızılırmak, 2012; Köroğlu vd., 2012; Akdu vd., 2018).

Pandemi sürecinde tura çıkmakta zorlanan ve bu nedenle ciddi ekonomik sıkıntılar yaşayan turist rehberlerinin bakanlıktan beklentileri; kredi, hibe, işsizlik maaşı gibi ekonomik destekler olmuştur. Turizm sektörü içerisinde entelektüel sermaye açısından en nitelikli çalışan gruplarından birini oluşturan turist rehberlerinin yaşayabileceği ekonomik sıkıntılar nedeniyle sektörü bırakmaları ve başka alanlarda kazanç arayışı içerisine girmeleri pandemi sürecinden sonraki dönemler için yeri doldurulamaz kayıplar yaratabilecektir. Bu nedenle turist rehberlerinin ekonomik olarak desteklenmeleri gerekmektedir. Benzer şekilde Şahin ve Güzel (2020) tarafından yapılan çalışmada kriz ve olumsuz güncel gelişmelere karşı turist rehberlerinin finansal destek beklentileri olduğuna yönelik bulgulara rastlanmıştır. Bu desteğin kredi olarak sağlanması ise pandemi sürecinin ne zaman sonuçlanacağı ve turizm faaliyetlerinin ne zaman normale döneceği belirsiz olduğu için sonrasında ödeme sıkıntısı yaşatabilecektir. Bir defaya mahsus olarak sağlanan hibe de süreç boyu desteğin sağlayacağı yardımı sağlayamayacaktır. Bu nedenle turist rehberlerine sağlanabilecek bir maddi desteğin “işsizlik maaşı” şeklinde periyodik olarak ödenen bir destek olmasının en uygun yöntem olacağı düşünülmektedir.

Katılımcılar gerek Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan gerekse TUREB ve meslek odalarından beklentileri sorulduğunda çalışma kartı ve oda ücretlerinin 2020 yılına ilişkin olarak alınmaması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Pek çok rehberin 2020 yılında tura çıkamamış veya çok az sayıda tura çıkmış olmaları

nedeniyle bu beklenti makul bir beklenti olarak görülebilir. Ancak çalışma kartı ücreti ve oda aidatları toplamı odadan odaya farklılık göstermekle beraber ortalama olarak turist rehberlerinin bir günlük tur taban yevmiyelerine tekabül etmektedir. Bu miktarın ise değil pandemi süreci, turist rehberlerini bir ay bile rahatlatması mümkün değildir. Diğer taraftan oda aidatlarının toplanmaması meslek odalarını ekonomik olarak zor duruma sokabilecektir. Böyle bir durum ise odaları turist rehberliği mesleğinin haklarını korumakta zaafiyete düşürecektir. Bu nedenle pandemi sürecinin bir gün sonuçlanacağı ve mesleğin geleceğinin de korunması gerektiği düşünülerek oda aidatlarından feragat etmek istemenin turist rehberliği mesleği açısından faydalı bir talep olmadığı düşünülmektedir.

Diğer taraftan frekans değerleri çok düşük olsa da bazı katılımcılar turist rehberinin pandemi ve benzeri kriz dönemlerinde yaşayabilecekleri ekonomik sıkıntıları daha rahat atlatabilmeleri için farklı çözüm önerileri sunmuşlardır. “Kooperatifleşme”, “fon oluşturma” ve “sosyal güvence” kodlarının bu açıdan önemli olduğu düşünülmektedir. Turizm faaliyetlerinin ileride farklı nedenlerle de olsa benzer krizler yaşayabileceği ve bu krizlerde turist rehberliği mesleğinin benzer sorunlar yaşayabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle kısa vadede turist rehberlerini rahatlatacak önlemler alınması yanı sıra uzun vadede neler yapılabileceğine ilişkin de vizyonların oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. Aksi halde ileride yaşanabilecek benzer bir krizde, benzer sorunların tartışılması kaçınılmazdır.

Katılımcıların TUREB ve meslek odalarından beklentilerinde en yüksek frekans değerine “aktif yönetim” kodunun sahip olduğu görülmüştür. Aynı zamanda odaların rehberlerle iyi iletişim içerisine olmaları istenmektedir. Katılımcılar her ne kadar başarılı olmasalar da meslek odalarının kendileri için çaba harcadığını görmek istemektedirler. TUREB ve meslek odası yöneticilerinin farklı mecralarda mesleğin haklarını savunduğunu göremediklerinden kart ve oda ücretlerini boşuna ödedikleri düşüncesine kapılmaktadırlar. Meslek odalarının iletişime kapalı bir görünüm çizmeleri, üyelerinin sorularına etkin cevaplar verememeleri, şeffaf yönetim politikası izlememeleri gibi konular turist rehberleri göründe meslek odalarının ve TUREB’in güvenilirliğini tartışmalı hale getirmektedir. Bu durum da odaları zayıflatan bir diğer etken olmaktadır. Bu nedenle TUREB ve meslek odalarının farklı mecralarda sık sık mesleğin sorunlarını dile getirmeleri, turist rehberleri için salgın sürecinde öncelikle maddi destek arayışı olmak üzere farklı destek ve çözüm önerileri için çaba göstermeleri ve gösterdikleri bu çabaları görünür kılmaları gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışma turist rehberlerinin korona virüs salgın sürecinde ve salgın sonrasında mesleğe bakış açılarını belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Dinamik bir süreç olan salgın sürecinde geleceğin öngörülmesi çok zor olduğundan çalışma bulgularının makale yayınlandığında eskimesi gibi bir engel söz konusudur. Ancak Covid-19 tüm dünyanın ilk defa yaşadığı bir süreç olması nedeniyle sürecin her anında incelenmesi ve değerlendirilmelerin alınması gerekmektedir. Bu bağlamda Covid-19 salgını üzerine yapılan tüm çalışmalar gibi bu çalışmanın da literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ilave olarak yüzün üzerinde katılımcıyla, nitel bir çalışmanın gerçekleştirilmiş olması araştırmayı güçlü kılan bir diğer boyuttur. Ancak ileriki çalışmalarda farklı araştırma yöntemleri, farklı örneklem grupları ve pandemi sürecinin farklı evrelerinde benzer çalışmaların tekrarlanması gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- Akça, M. (2020). COVID-19’un Havacılık Sektörüne Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 45-64.
- Akdu, U., Karakaş, D., Çelik, E., Zurnacı, J. ve Tabu, Ö. (2018). Turizm Rehberliğinde Alan Uzmanlığı Önerisi: Sağlık Turizmi Rehberliği. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 1(2), 124-138.

- Alaeddinoğlu, F. ve Rol, S. (2020). Covid-19 Pandemisi Ve Turizm Üzerindeki Etkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 233-258.
- Atay, L. (2020). Covid-19 Salgını ve Turizme Etkileri. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(1), 168-172.
- Aydın, B. ve Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (1), 93-115.
- Bağcı, E., Uzun, C., & Bostan, A. (2020). Covid-19 ve Sağlık Turizmi. *Journal Of Awareness*, 5 (3), 331-348.
- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9 (1): 23-28
- Baxter, E., & Bowen, D. (2004). Anatomy of Tourism Crisis: Explaining The Effects on Tourism of The UK Foot And Mouth Disease Epidemics of 1967–68 and 2001 With Special Reference To Media Portrayal. *International Journal of Tourism Research*, 6(4), 263-273.
- Beirman, D. (2002). Marketing of Tourism Destinations During A Prolonged Crisis: Israel And The Middle East. *Journal of Vacation Marketing*, 8(2), 167-176.
- Cooper, M. (2006). Japanese Tourism and the SARS Epidemic of 2003. *Journal Of Travel & Tourism Marketing*, 19 (2-3), 117-131.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı*. (8. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Covid-19 Rehberi (2020). COVID-19 (2019-N Cov Hastalığı) Rehberi (Bilim Kurulu Çalışması) . T.C. Sağlık Bakanlığı (Erişim Tarihi: 18.09.2020).
- Çeti, B. ve Ünlüönen, K. (2019). Salgın Hastalıklar Sebebiyle Oluşan Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 109-128.
- Çetin, G. ve Kızılırmak, İ. (2012). Türk Turizminde Kokartlı Turist Rehberlerin Mevcut Durumunun Analizi. *Journal of Economics & Administrative Sciences/Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2).
- Dallaryan, S. (2006). Turizm’de Kriz Yönetimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Kriz Yönetiminin Ülke Turizminin Gelişimine Etkileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim, İstanbul.
- Diñçer, Ö. (1998). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, İstanbul: Beta Basımevi
- Dombey, O. (2004). The Effects of SARS on the Chinese Tourism Industry. *Journal of Vacation Marketing*, 10(1), 4-10.
- Duran, M. S. ve Acar, M. (2020). Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*. 54-67.
- Eryılmaz, B. (2020). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Otel Zincirlerinin Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirmeleri. *Turizm Akademik Dergisi*, 7 (1), 15-27.

- Euronews (2020). İspanya Turizmine Covid-19 Darbesi: Yabancı Turist Sayısı Yüzde 98 Düştü. <https://tr.euronews.com/2020/08/04/ispanya-turizmine-covid-19-darbesi-yabanc-turist-say-s-yuzde-98-dustu>. Erişim Tarihi: 20.09.2020.
- Fletcher, J., & Morakabati, Y. (2008). Tourism Activity, Terrorism And Political Instability Within The Commonwealth: The Cases Of Fiji And Kenya. *International Journal Of Tourism Research*, 10(6), 537-556.
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, Tourism and Global Change: A Rapid Assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-20.
- Hacıoğlu, N., Avcıkurt, C., & Köroğlu, A. (2004). Turizmde Kriz Yönetimi ve Otel İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama. *Amforth Dünya Turizm Forumu*, 42-50.
- Henderson, J. C. (1999). Tourism Management and the Southeast Asian Economic and Environmental Crisis: A Singapore Perspective. *Managing Leisure*, 4(2), 107-120.
- İbiş, S. (2020). Covid-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi. *Safran Kültür Ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 85-98.
- Kiper, V. O., Saraç, Ö., Çolak, O. ve Batman, O. (2020). Covid-19 Salgınıyla Oluşan Krizlerin Turizm Faaliyetleri Üzerindeki Etkilerinin Turizm Akademisyenleri Tarafından Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(43), 527-551.
- Köroğlu, Ö., Köroğlu, A. ve Alper, B. (2012). Doğaya Dayalı Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetleri İçerisinde Turist Rehberlerinin Rollerini Üzerine Bir İnceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22),131-139
- Köşker, H. (2017). Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri Üzerine Bir Araştırma: 2016 yılı Türkiye Örneği. *Akademik Bakış Dergisi* (62), s. 216-230.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020). Ağustos 2020 Sınır Bülteni. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>. Erişim Tarihi: 22.09.2020.
- McAlleer, M., Huang, B. W., Kuo, H. I., Chen, C. C., & Chang, C. L. (2010). An econometric analysis of SARS and Avian Flu on International Tourist Arrivals to Asia. *Environmental Modelling & Software*, 25 (1), 100-106.
- Mizrachi, I., & Fuchs, G. (2016). Should We Cancel? An Examination of Risk Handling in Travel Social Media Before Visiting Ebola-Free Destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 28, 59-65.
- OECD. (2020, April 15). Tackling Coronavirus (Covid-19) Contributing to a Global Effort. OECD. https://read.oecdilibrary.org/view/?ref=124_1249847uf8nm95se&title=Covid19_Tourism_Policy_Responses. Erişim Tarihi: 18.09.2020.
- Özaltın Türker, G. (2015). Covid-19 Salgını Turizm Sektörünü Nasıl Etkiler? Turizm Akademisyenleri Perspektifinden Bir Değerlendirme. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 207-224.
- Özçoban, E. (2020). Koronavirüs'ün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri ve Türkiye'nin Kırsal Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Analiz. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Pine, R., & McKercher, B. (2004). The Impact of SARS on Hong Kong's Tourism Industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 16: 139-143.

- Scott, N., & Laws, E. (2006). Tourism Crises and Disasters: Enhancing Understanding of System Effects. *Journal Of Travel & Tourism Marketing*, 19 (2-3), 149-158.
- Sel, Z. G., Kırlar Can, B., Ertaş, M., & Tütüncü, Ö. (2017). Krizin Kısa Dönemli Yansımalarının Turizm İşletmelerinin Kriz Yönetimi Uygulamalarına Etkisi. 228-238, 4. *Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*. 9 – 12 Kasım 2017, Kuşadası, Aydın.
- Sönmez, S. F., Apostolopoulos, Y., & Tarlow, P. (1999). Tourism in Crisis: Managing The Effects of Terrorism. *Journal of Travel Research*, 38(1), 13-18.
- Sürme, M. (2020). *Turizm ve Kovid-19*. Ankara: İksad Yayıncılık.
- Şahin, İ., & Güzel, F. Ö. (2020). Olumsuz Güncel Gelişmelerin ve Krizlerin Türk Turizmine Etkileri: Profesyonel Turist Rehberlerinin Değerlendirmeleri ve Sektörel Çözüm Önerileri. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 257-280.
- Şen, M. A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'deki Yemek Firmalarında Oluşturduğu Etkinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Afet ve Risk Dergisi*, 3(1), 89-100.
- Tanrıkulu, M. (2020). Covid-19 Gölgesinde Türkiye'de Holistik Turizm ve Kültüre Dönüş. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (5), 406-417.
- Tureb (2020). Rehber İstatistikleri. <http://tureb.org.tr/tr/RehberIstatistik/> Erişim Tarihi: 17.11.2020
- UNWTO (2020). Impact Assessment of the COVID-19 Outbreak on International Tourism. <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-internationaltourism>. Erişim Tarihi: 20.09.2020.
- Worldometers (2020). Covid - 19 Coronavirus Pandemic. <https://www.worldometers.info/Coronavirus/> Erişim Tarihi: 15.11.2020
- Yalçın, S. (2020). *Covid-19 Pandemisi ve Alınacak Önlemler*. İstanbul: Quintessence Publishing
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zeng, B., Carter, R. W., & De Lacy, T. (2005). Short-Term Perturbations and Tourism Effects: The Case of SARS in China. *Current Issues in Tourism*, 8 (4), 306-322.